

Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk
Zeszyt 272, rok 2018, s. 113–124

Marcin Semczuk

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Wydział Gospodarki i Administracji
Publicznej, Katedra Gospodarki Regionalnej, 31-510 Kraków, ul Rakowicka 27,
semczukm@uek.krakow.pl

ZMIANY W SIECI SZKÓŁ PODSTAWOWYCH NA OBSZARACH WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO W LATACH 2000–2016

Abstract: Changes of the primary schools network in rural areas in the Małopolskie Voivodship over the 2000–2016 period. The author's aim was to present actual conditions of rural primary schools functioning and the spatial differentiation of their network reorganization with particular emphasis on the consequences of those schools liquidation change their a governing body other from the local government units (LGU) to local community organizers. The study was focused on rural areas of the Małopolskie Voivodship over 2000–2016 period. In the paper were presented the number of pupils and schools (open and closed) and the school governing bodies structure too. Those data, obtained by the author from the Local Data Banks and the Board of Education in Cracow and were presented for each statistical locality. A population and settlement concentration in many rural areas made costs of schools maintenance higher and higher. Thus school governing bodies faced a difficult decision – either to reorganize the actual school network or to spend more on education from the municipal budget. Most complicated structures is observed in the rural areas showing depopulation and dispersed settlement, the zones of traditional agricultural. In all rural areas of the Małopolskie Voivodship, the number of pupils in primary schools during the analysed period decreased nearly by 30%. Thus 118 small rural schools were closed i.e. in the county Miechów, of 43 schools remained only 21. The number of closed schools would be much higher without a activity of the local communities, which began to take over their schools from the LGU. Within rural areas the Małopolskie Voivodship in 2016, 123 schools were run by local organization i.e. over 11,5% of all the rural primary schools.

Keywords: network of schools, primary school, school in rural areas, small school, school liquidation

JEL codes: I21, I28, H75

Wprowadzenie

Zmiany w polskim systemie edukacji od wielu lat determinowane są w głównej mierze poprzez kryzys demograficzny, którego przyczynami są: spadek dzietności kobiet oraz opóźnianie przeciętnego wieku rodzenia przez nie pierwszego dziecka. Główną przyczyną tych zjawisk demograficznych są zmiany społeczne, takie jak np. rosnąca aktywność zawodowa i edukacyjna kobiet, odkładanie zawierania związku małżeńskiego, utrwalanie się modelu rodziny z jednym dzieckiem (lub w ogóle bez dzieci), wzrost liczby rozwodów wśród młodych osób oraz powiększająca się liczba rodzin niepełnych [Buchowicz 2014]. Jednocześnie procesy koncentracji osadnictwa i depopulacja w największym stopniu są widoczne na obszarach wiejskich, zwłaszcza tych o tradycyjnie rolniczym charakterze oraz peryferyjnym położeniu. W warunkach zmniejszającej się liczby uczestników systemu edukacji, czyli uczniów (zwłaszcza w szkołach podstawowych), samorządowe organy prowadzące takie szkoły stają przed trudnym dylematem: czy daną szkołę pozostawić, pomimo rosnących kosztów jej utrzymania, czy też zamknąć ją, co na ogół jest bardzo źle odbierane przez lokalną społeczność. W roku 2009, dzięki zmianie ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. [Ustawa... 2009], pojawiła się trzecia możliwość, tj. przekazanie przez jednostkę samorządu terytorialnego szkoły lub innej placówki oświatowej do prowadzenia osobie fizycznej bądź prawnej [Ustawa... 2009, art. 5 ust. 5g]. Była to nowa alternatywa dla likwidacji małych szkół, gdyż mogły być one przejmowane m.in. przez stowarzyszenia. Z takiego rozwiązania samorządy terytorialne korzystają coraz częściej, stawiając społeczność lokalną przed nowym dylematem: pogodzenia się z likwidacją szkoły w jej wsi lub założenia stowarzyszenia i wzięcia na siebie odpowiedzialności za poprowadzenie placówki. W największym stopniu takiej reorganizacji podlegają szkoły podstawowe na obszarach wiejskich. Jednocześnie w literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na bardzo ważne funkcje (poza edukacyjnymi), jakie pełni szkoła wiejska w rozwoju społecznym i gospodarczym – jest to m.in. skupianie społeczności lokalnej oraz ogniskowanie jej kulturowej aktywności [Wilkin 1998; Kołodziejczyk 1999; Adamowicz, Nowak 2005]. Dlatego tak często podejmowana decyzja o zamknięciu szkoły może w dłuższej perspektywie okazać się bardzo niekorzystna, szczególnie dla obszarów zagrożonych depopulacją.

Polska literatura naukowa poruszająca zagadnienia sieci szkół jest stosunkowo obszerna, jednak w większości przypadków dotyczy ona szkolnictwa ponadpodstawowego na obszarach miejskich. W dotychczasowych badaniach skupiano uwagę na problemach zmian w sieci szkolnictwa wiejskiego [Ozga 1960, 1974; Kwieciński 1975; Piwowarski 1992, 2000; Domalewski 2010; Bobkier 2012; Levitas, Herczyński 2012; Dziemianowicz-Bąk; Dzierzgowski

2013; Pęczkowski 2013; Semczuk, Gil 2015; Marzec-Holka 2015], a ponadto zajmowali się oni rejonizacją kształcenia i związanymi z tym problemami [Piwowarski 1992; Bajerski 2011, 2012, 2014], jakością kształcenia na wsi [Domalewski 2002; Flaga, Wesołowska 2002; Pilch 2002], preferencjami uczniów w wyborze szkoły i zadowolenia z niej [Dolata 2008; Majkut 2010] oraz barierami dla edukacji na obszarach wiejskich [Kozakiewicz 1975; Wilkin 1998, 2003].

1. Metodyka badań

Obserwowane ostatnio zmiany w sieci szkół na obszarach wiejskich w Polsce, są silnie zróżnicowane przestrzennie i odbywają się z różną intensywnością. Dlatego też za cel pracy przyjęto zbadanie zróżnicowania przestrzennego reorganizacji sieci szkół podstawowych z uwzględnieniem zmian ilościowych i strukturalnych oraz przedstawienie uwarunkowań funkcjonowania szkół wiejskich i konsekwencji ich częstego zamykania na przykładzie obszarów wiejskich województwa małopolskiego w latach 2000–2016. Taki zakres czasowy badań wynikał z poprzedniej (z 1999 r.) reformy systemu edukacji, więc uwzględnianie danych z wcześniejszych lat byłoby niezasadne. Natomiast w analizie przestrzennego zróżnicowania omawianego zagadnienia, w której jednostką podstawową były miejscowości statystyczne, wykorzystano dane z okresu 2008–2016. Ten dwukrotnie mniejszy zakres czasowy badań podyktowany był dostępnością danych na poziomie miejscowości. Należy tu zaznaczyć, że największe zmiany w sieci szkół podstawowych zachodziły po 2010 r., dlatego nawet ten krótszy okres dla miejscowości statystycznych wydaje się wystarczający dla ukazania zróżnicowania przestrzennego tego zjawiska. Z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego pozyskano dane dotyczące liczby szkół i uczniów oraz organów prowadzących szkoły podstawowe. Informację o zlikwidowanych szkołach w województwie małopolskim uzyskano z wykazu opublikowanego przez Kuratorium Oświaty w Krakowie.

2. Wyniki badań

Najważniejszym czynnikiem zmian sieci szkół podstawowych w województwie małopolskim były niekorzystne procesy demograficzne. Duży spadek liczby urodzeń ograniczył możliwości realizowania celów polityki oświatowej, dotyczących polepszania warunków kształcenia dzieci i zwiększania dostępności do edukacji. Należy tu jednak zaznaczyć, że od 2009 r. notuje

się w Polsce pewien wzrost liczby urodzeń, głównie wskutek zatrzymania procesu odsuwania momentu urodzenia pierwszego dziecka oraz wyżu demograficznego z lat 80. XX w. Poprawa ta okazała się jednak przejściowa, a w powiatach o utrwalonym niejako charakterze depopulacyjnym, takich jak powiat miechowski i proszowicki, niemal niezauważalna. Pomimo stosunkowo dobrej sytuacji demograficznej województwa małopolskiego na tle kraju, w latach 2000–2016 zamknięto 155 szkół podstawowych – ich liczba spadła z 1555 do 1400, czyli o prawie 11%. Jeszcze bardziej zmniejszyła się liczba uczniów w szkołach podstawowych. W okresie 2000–2016 ubyło ich ponad 80 tys., blisko 30% – z ponad 280 tys. do niecałych 200 tys. Zdecydowana większość zamkniętych szkół w latach 2000–2016 (118 na 155 – czyli 76%) znajdowała się na obszarach wiejskich omawianego województwa (tab. 1).

Spadek liczby szkół na wsi nie odbywał się jednak proporcjonalnie do ubytku dzieci. Często podkreśla się, że szkoły podstawowe w latach 90. były jeszcze przepełnione, więc omawiany spadek liczby uczniów po 1990 r. (w skali całej Polski wynoszący 3 mln) poprawił w znacznym stopniu warunki nauki [Buchowicz 2014], co uznać można za pozytywny efekt tej reorganizacji. Jednak wspomniane przepełnienie szkół w większym stopniu dotyczyło miast, a ograniczenie sieci szkolnictwa podstawowego na obszarach wiejskich przyniosło skutki negatywne.

Obserwując zmiany liczby szkół i uczniów w omawianych latach, dostrzegamy, że od 2006 r. w cyklach czteroletnich następowały lata, w których szkół się nie zamykało, a ich liczba w niewielkim stopniu nawet wzrastała. Było to związane z kalendarzem wyborów samorządowych. Takie niewielkie przyrosty liczby szkół zaszyły bowiem w latach 2006, 2010 i 2014, pomimo systematycznego ubytku uczniów (średnio w tempie blisko 3% rocznie). Władze gminne, aby nie pobudzać niezadowolonych społecznie w latach wyborczych, zamykały następne szkoły po wyborach, np. w roku 2007 i 2011.

Omawiane tu zmiany w sieci szkół w latach 2008–2016 były silnie zróżnicowane przestrzennie. Proces likwidacji szkół w największym stopniu zachodził w północnej części województwa małopolskiego, o dominacji funkcji rolniczej i silnej depopulacji (ryc. 1). Łącznie w tamtejszych 3 powiatach: miechowskim, proszowickim i dąbrowskim zamknięto 42 szkoły, przy czym najwięcej w pierwszym z wymienionych – bo blisko 50% (z 43 placówek pozostały 22). Na tak wysoki odsetek w dużym stopniu miało wpływ rozproszone w powiecie miechowskim osadnictwo. W 2016 r. przeciętna wieś liczyła tam tylko 291 mieszkańców, 4,5 razy mniej niż średnia dla całego województwa (1294 osoby na wieś). Dlatego też w pierwszej kolejności podejmowano decyzję o likwidacji szkół właśnie w północnych powiatach województwa, przy minimalnym tam jednak udziale przejmowania szkół przez stowarzyszenia lub osoby prywatne. W powiecie miechowskim w latach 2008–2016 „uratowano” tak tylko

2 szkoły: w Przybysławicach i Parkoszowicach. W znacznie mniejszym stopniu proces zamykania szkół dotknął południowo-zachodnią część województwa małopolskiego, gdzie sieć osadnicza, ze względu na górską rzeźbę, jest silnie skoncentrowana. Mamy tam do czynienia z dużymi wsiami utrzymującymi niekiedy po kilka szkół – np. Zawoja w powiecie suskim ma ich aż 5!

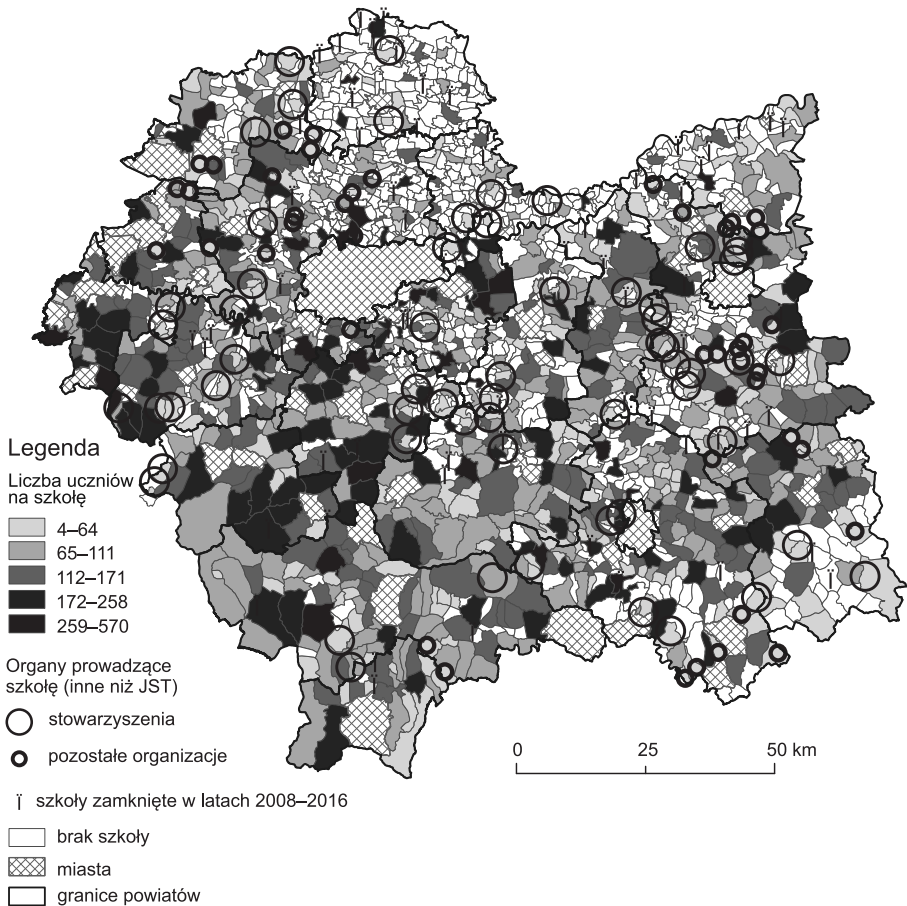
Choć analizowane zmiany podyktowane były głównie niekorzystnymi tendencjami demograficznymi, to duże znaczenie miały również czynniki ekonomiczne. Wiele gmin wiejskich, będąc w trudnej sytuacji ekonomicznej,

Tabela 1

Zmiany liczby szkół i uczniów ze względu na organ prowadzący na obszarach wiejskich w województwie małopolskim w latach 2000–2016

Lata	Szkoły wiejskie							
	ogółem				w tym prowadzone przez inny organ niż jednostka samorządu terytorialnego			
	liczba szkół	przyrost/ ubytek względny (łańcuchowy) w %	liczba uczniów	przyrost/ ubytek względny (łańcuchowy) w %	liczba szkół	przyrost/ ubytek względny (łańcuchowy) w %	liczba uczniów	przyrost/ ubytek względny (łańcuchowy) w %
2000	1190	x	155140	x	7	x	252	x
2001	1174	-1,34	152271	-1,85	16	128,6	652	158,7
2002	1169	-0,43	148298	-2,61	21	31,3	850	30,4
2003	1166	-0,26	144701	-2,43	22	4,8	865	1,8
2004	1154	-1,03	139329	-3,71	29	31,8	1058	22,3
2005	1148	-0,52	133961	-3,85	35	20,7	1450	37,1
2006	1151	0,26	128599	-4,00	38	8,6	1615	11,4
2007	1131	-1,74	123274	-4,14	40	5,3	1740	7,7
2008	1125	-0,53	120149	-2,54	43	7,5	1859	6,8
2009	1115	-0,89	116504	-3,03	48	11,6	2048	10,2
2010	1116	0,09	113150	-2,88	47	-2,1	2017	-1,5
2011	1101	-1,34	111438	-1,51	61	29,8	2511	24,5
2012	1087	-1,27	109205	-2,00	91	49,2	3779	50,5
2013	1075	-1,10	106877	-2,13	105	15,4	4599	21,7
2014	1078	0,28	113160	5,88	110	4,8	5135	11,7
2015	1078	0,00	118408	4,64	116	5,5	5879	14,5
2016	1072	-0,56	110098	-7,02	123	6,0	5947	1,2
Przyrost/ubytek za okres 2000–2016	-118	-11,1	-45042	-30,0	116	x	5695	x

Źródło: Opracowanie na podstawie danych [Bank... 2018].

Ryc. 1. Liczba uczniów przypadających na szkołę w roku 2016, zlikwidowane szkoły w latach 2008–2016 oraz organy prowadzące szkoły według miejscowości wiejskich województwa małopolskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz Wykaz... [2018].

zdecydowało się zamknąć nawet wszystkie swe szkoły podstawowe. Taki przypadek wystąpił np. w gminie Iwanowice w powiecie krakowskim, gdzie wójt popierany przez radę gminy chciał zamknąć wszystkie 4 samorządowe szkoły podstawowe. Dopiero pod groźbą zakwestionowania takiej decyzji władz gminy przez wojewodę małopolskiego pozostawiono jedną z nich we wsi gminnej, a dzięki zaangażowaniu mieszkańców: Celin, Sieciechowic i Wiodomej, udało się pozostałe szkoły wiejskie przekazać rodzicom uczniów, którzy zawiązali w tym celu stowarzyszenia.

Jednak należy przyznać, że takie decyzje władz gminnych, które w większości przypadków są jednostkami samorządu terytorialnego o niewielkich wpływach do budżetu, co do zamykania części szkół na obszarach wiejskich mają silne uzasadnienie ekonomiczne. Małe szkoły stanowią bardzo duże obciążenie budżetu gminnego, dochodzące nawet do 60% wydatków. Środki na prowadzenie takich szkół pochodzą z dwóch źródeł – z subwencji państwowych przekazywanych samorządom oraz ze środków własnych gmin. Subwencja ustalana jest stosownie do liczby uczniów (obowiązuje wskaźnik na 1 ucznia), a jej ogólna wysokość zależy także od lokalizacji szkoły (wieś – miasto). Wyższa jest ona w szkołach wiejskich: w 2013 r. było to 7767,83 zł/ucznia, gdy zaś w miejskich 5224,37 zł. Co prawda, na mocy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 15 grudnia 2014 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego [Rozporządzenie... 2014], w 2015 r. wprowadzono wyższy przelicznik dla uczniów szkół podstawowych z terenów wiejskich (do 5 tys. mieszkańców). Najwięcej na nowych zasadach przeliczeniowych skorzystały szkoły z małych miejscowości, w których uczyło się do 70 uczniów, gdyż wielkość subwencji na jedno dziecko wzrosła tam do około 8,4 tys. zł. Jednak nadal przy takiej dystrybucji środków finansowych istotna jest liczba uczniów w klasach szkolnych, która w ostateczności rzutuje na wysokość tzw. kosztów stałych prowadzenia nauczania, takich jak wynagrodzenia dla nauczycieli i techniczne utrzymanie budynków szkolnych (ogrzewanie, czystość, remonty, itp.). Przy spadającej liczbie uczniów w klasach koszty prowadzenia nauki w małych szkołach musi w znacznej części ponosić samorząd. We wsiach województwa małopolskiego średnio na jedna klasę w 2016 r. przypadało niewiele ponad 15 uczniów! Jak podaje Kopeć [2013], w 2012 r. do edukacji w całej Polsce samorządy dopłaciły 21 mld zł, co stanowiło 40% wszystkich publicznych wydatków na ten cel. Czynnikiem w największym stopniu wpływającym na koszty kształcenia w małej wiejskiej szkole są wynagrodzenia nauczycieli [Herbst i in. 2009], gdyż mogą one stanowić nawet 90% wszystkich kosztów funkcjonowania takiej szkoły. Jak podkreśla Pęczkowski [2013], wysokie koszty funkcjonowania szkół wiejskich są skutkiem niewłaściwej polityki kadrowej lub zbyt dużej liczby nauczycieli w stosunku do liczby uczniów.

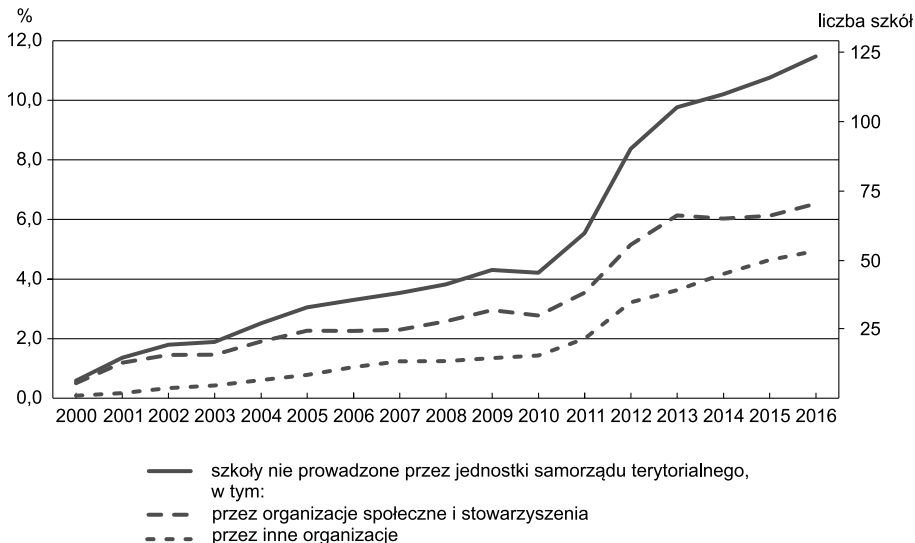
Zgodnie z raportem Narodowej Izby Kontroli [Wpływ... 2014], w którym przedstawiono wyniki kontroli 39 gmin, dzięki przekształcaniu lub zamknięciu szkoły podstawowej gminy te uzyskiwały istotne oszczędności w wydatkach ponoszonych na ich prowadzenie. Już w pierwszym roku po zamknięciu (czy przekazaniu) danej szkoły, pomimo wzrostu wydatków m.in. na dowożenie uczniów do szkół z obwodu szkoły zlikwidowanej do innych szkół oraz na odpłatność dla zwalnianych nauczycieli, uzyskiwano znaczne oszczędności. Były one widoczne także po uwzględnieniu wzrostu wydatków szkół gminnych

przyjmujących uczniów ze zlikwidowanych szkół oraz kosztów związanych z zagospodarowaniem mienia zamkniętych placówek. Z szacunków NIK wynika, że likwidacja jednej szkoły (szacunek dokonany na podstawie 110 przypadków) przynosiła już w pierwszym roku po likwidacji oszczędność średnio 286 tys. zł w wydatkach bieżących na realizację zadań oświatowych gminy. Natomiast w zamykanych szkołach wydatki bieżące na ich działalność w ostatnim roku szkolnym ich funkcjonowania wyniosły ponad 78 mln zł, a oszczędności z ich likwidacji – prawie 35 mln zł, czyli łącznie 40,3% w stosunku do ponoszonych wydatków na ich działalność. Trudno zatem kontestować bezpośrednio oszczędności gmin, wynikające z wyzbywania się przez nie obowiązku prowadzenia szkół podstawowych.

3. Alternatywa dla likwidacji małych szkół wiejskich

Ostatnio w Polsce, również w województwie małopolskim, władze gmin często przekazują szkoły podstawowe stowarzyszeniom lub organizacjom społecznym. Przekazanie takie odbywa się na ogół na podstawie art. 5 ust. 5g ustawy o systemie oświaty, który został wprowadzony w 2009 r. [*Ustawa...* 2009]. Zgodnie z artykułem w ustawie, JST może przekazać prowadzenie szkoły mającej mniej niż 71 uczniów innemu organowi prowadzącemu, bez jej wcześniejszej likwidacji. Na mocy obowiązujących przedtem zapisów szkoły prowadzone przez inne organy niż JST odtwarzały zlikwidowaną przez samorząd szkołę, mając jednak możliwość późniejszego jej zamknięcia. W świetle zapisów obowiązujących od 2009 r. po przekazaniu szkoły przez samorząd innemu organowi prowadzącemu JST ma obowiązek przejścia z powrotem szkoły, jeśli stowarzyszenie czy inna organizacja pozarządowa zrezygnuje z dalszego jej prowadzenia. Natomiast ważnym zapisem ograniczającym przekazanie szkoły podstawowej jest wymóg o liczbie prowadzonych klas – aby szkoła taka mogła być przekazana, musi być pełna, czyli obejmować klasy 1–6. Pomimo że ustawa od roku 2009 wyraźnie ułatwiła przejmowanie szkół przez inne organy prowadzące, to w 2010 r., ze względu na „efekt roku wyborczego”, nie zdecydowano się na przejście żadnej szkoły. W większym stopniu z tej procedury skorzystano w roku 2011, w którym następuje ponad 50-procentowy przyrost liczby szkół prowadzonych przez organy inne niż JST (ryc. 2).

W 2016 r. szkoły prowadzone przez organ inny niż JST, organizacje społeczne i różne stowarzyszenia stanowiły ponad 11,5% ogółu szkół podstawowych na obszarach wiejskich województwa małopolskiego (123 na 1076). Największy odsetek takich szkół był w powiecie tarnowskim (30 placówek) oraz w północno-zachodniej części województwa, a także w Beskidzie Niskim

Ryc. 2. Wzrost odsetka i liczby szkół prowadzonych przez organizacje społeczne i stowarzyszenia oraz inne organizacje na obszarach wiejskich województwa małopolskiego w latach 2000–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS [Bank... 2018].

i Beskidzie Sądeckim (ryc. 1). W najbliższych latach proces przekazywania szkół przez JST będzie prawdopodobnie nadal postępował. Na początku 2015 r. Ośrodek Rozwoju Edukacji, prowadzony przez Ministra Edukacji Narodowej, zorganizował cykl szkoleń dla samorządowców celem promocji tego rozwiązania jako optymalnego z punktu widzenia zarządzania gminą. Tymczasem, jak wynika z cytowanego już raportu NIK [Wpływ... 2014], w szkołach prowadzonych przez inne podmioty niż JST łączny udział nauczycieli mianowanych i dyplomowanych wyniósł 64% ogółu kadry i był niższy niż w tych samych placówkach prowadzonych wcześniej przez gminy (77,5%). Nauczyciele ci byli też w większym stopniu obciążeni zajęciami obowiązkowymi i otrzymywali niższe wynagrodzenie. Te dwie przesłanki skłoniły autorów tego raportu do oceny, że istnieje ryzyko niższej jakości kształcenia w tego typu szkołach.

Podsumowanie

W świetle przeprowadzonych badań w województwie małopolskim zauważono, że po 1990 r. dokonały się duże przekształcenia w sieci szkół

podstawowych. Dotyczyły one likwidacji małych szkół wiejskich oraz zmian ich organu prowadzącego z jednostek samorządu terytorialnego (gmin) na stowarzyszenia i organizacje społeczne. Najwięcej szkół podstawowych zamknięto w latach 2008–2016 w powiatach miechowskim i proszowickim, natomiast przekazywanie szkół, nasilone po 2010 r., cechowało duże rozproszenie. Na obszarach o większym udziale szkół prowadzonych przez inne organy niż JST miała miejsce wzmożona aktywność władz lokalnych, starających się zmniejszyć swe wydatki na cele oświatowe.

Niekorzystne tendencje demograficzne wydają się obecnie w Polsce największym wyzwaniem. Powodują one zmiany w systemie oświaty, zwłaszcza w szkolnictwie podstawowym. Dynamicznie zmieniająca się sieć szkół na obszarach wiejskich omawianego województwa, szczególnie na terenach depopulacyjnych, gdzie nadal główną funkcją jest rolnictwo, stwarza dodatkowe trudności dla władz lokalnych w kontekście perspektyw rozwoju społeczno-gospodarczego. Podjęta dziś decyzja o likwidacji szkoły podstawowej, często podyktowana trudnościami finansowymi danej gminy, jutro może okazać się czynnikiem peryferyzacji społecznej i ekonomicznej ludności wsi pozbawionej własnej szkoły. Szkoły wiejskie pełnią bowiem często bardzo ważną funkcję ogniskowania aktywności społecznej i dlatego mieszkańcy wielu wsi walczą o zachowanie swoich szkół, chociażby poprzez przejęcie ich przez własne stowarzyszenia. Oczywiście, przy ciągle spadającej liczbie uczniów w szkołach podstawowych nie da się uniknąć reorganizacji sieci szkół (w tym ich zamykania), jednak samorządowcy bardzo rzadko próbują obniżyć koszty utrzymania szkoły m.in. poprzez bardziej racjonalną politykę kadrową. Zazwyczaj starają się oni „pozbyć” problemu poprzez namówienie społeczności lokalnej do założenia stowarzyszenia i przekazanie mu odpowiedzialności za edukację. Samorządowcy nakłaniani są do takiego rozwiązania m.in. poprzez akcję *Mała szkoła – problem czy szansa?* przeprowadzoną przez Ośrodek Rozwoju Edukacji [Tołwińska-Królikowska 2015] oraz publikację *Mała szkoła – poradnik dla Stowarzyszeń Rozwoju Wsi* wydaną przez Federację Inicjatyw Oświatowych [Lipka-Szostak 2012], co spotkało się z silną krytyką Związku Nauczycielstwa Polskiego [Suchecka 2015]. Przyjmuje się, że aby gmina była w stanie utrzymać szkołę funkcjonującą na wsi, powinno być tam co najmniej 70 uczniów. W województwie małopolskim takich szkół jest 269. Część z nich już prowadzona jest przez stowarzyszenia czy inne organizacje pozarządowe, jednak i one, pomimo niższych kosztów funkcjonowania, wynikających głównie z braku obowiązku stosowania Karty Nauczyciela, przy utrzymującym się negatywnym trendzie demograficznym będą musiały zniknąć z sieci szkół województwa małopolskiego.

Literatura

- Adamowicz M., Nowak A., 2005, *Szkoły wiejskie w kontekście kreowania kapitału ludzkiego*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, M. Woźniak (red.). Zeszyt, 6, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Rzeszów: 339–346.
- Bank Danych Lokalnych*, Główny Urząd Statystyczny [dostęp: 20.11.2018].
- Bajerski A., 2011, *Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie usług edukacyjnych w aglomeracji poznańskiej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Bajerski A., 2012, *Przemieszczenia uczniów między obwodami szkolnymi a zróżnicowanie wyników publicznych szkół podstawowych i gimnazjów. Przypadek Poznania*. *Studia Regionalne i Lokalne*, 2: 62–76.
- Bajerski A., 2014, *Lokalne konflikty wokół rejonizacji kształcenia na obszarach wiejskich w Polsce*. *Studia Regionalne i Lokalne*, 4: 125–143.
- Bobkier A., 2012, *Co zrobić z małą szkołą – przekazać czy zlikwidować?* *Wspólnota*, 4(1) [http://wspolnota.org.pl; dostęp: 20.02.2016].
- Buchowicz I., 2014, *Przemiany demograficzne a dostosowanie polskiego systemu edukacji*, *Studia Ekonomiczne*, 167: 106–115.
- Dolata R., 2008, *Szkoła – segregacje – nierówności*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Domalewski J., 2002, *Zróżnicowanie oświaty na obszarach wiejskich*, [w:] *Nadzieja na zmianę. Szanse edukacyjne młodego pokolenia ze środowiska wiejskiego*, D. Waloszek, K. Wąż (red.). Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Zielona Góra.
- Domalewski J., 2010, *Edukacja a procesy rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce*, M. Stanny, M. Drygas (red.). Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Dziemianowicz-Bąk A., Dzierżgowski J., 2013, *Średniookresowe efekty zmian w sieci szkolnej: analiza studiów przypadku*. IBE, Warszawa.
- Flaga M., Wesołowska M., 2002, *Warunki kształcenia dzieci i młodzieży na obszarach wiejskich w województwie lubelskim*. *Studia Obszarów Wiejskich*, 2: 83–93.
- Herbst M., Herczyński J., Levitas A., 2009, *Finansowanie oświaty w Polsce – diagnoza, dylematy, możliwości*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Kołodziejczyk D., 1999, *Czynnik ludzki w rozwoju obszarów wiejskich*. IERiGŻ, Warszawa.
- Kopec E., 2013, *Zamykanie małych szkół wiejskich (uwarunkowania, sposoby zapobiegania)*. *Polityka i Społeczeństwo*, 3(11): 5–20.
- Kozakiewicz M., 1975, *Zróżnicowanie dostępu młodzieży do kształcenia w 1970 r.* Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Kwieciński Z., 1975, *Środowisko a wyniki pracy szkoły*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Levitas A., Herczyński J., 2012, *Decentralizacja oświaty w Polsce 1990–1999: tworzenie systemu*, [w:] *Decentralizacja oświaty*, M. Herbst (red.). Biblioteczki Oświaty Samorządowej, 7. Wydawnictwo ICM [http://www.ore.edu.pl/stronaore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=114:publikacje&Itemid=1173; dostęp: 15.02.2016].

- Lipka-Szostak K., 2015, *Mała szkoła. Poradnik dla Stowarzyszeń Rozwoju Wsi*. Federacja Inicjatyw Oświatowych, Warszawa.
- Majkut J., 2010, *Powody wyboru szkoły gimnazjalnej w wypowiedziach rodziców*. XVI Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej, Toruń.
- Ozga W., 1960, *Organizacja szkolnictwa w Polsce*. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa.
- Ozga W., 1974, *Rozmieszczenie szkół w Polsce*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Pęczkowski R., 2013, *Mała szkoła – likwidacja czy progres?*, [w:] *Człowiek, media, edukacja*, J. Morbizer, E. Musiał (red.). Wydawnictwo Naukowe WSB, Dąbrowa Górnicza, 302–308.
- Pilch T., 2002, *Równość szans edukacyjnych w kontekście warunków społecznych i regulacji reformy oświaty*, [w:] *Nadzieja na zmianę. Szanse edukacyjne młodego pokolenia ze środowiska wiejskiego*, D. Waloszek, K. Wąż (red.). Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Zielona Góra.
- Piwowarski R., 1992, *Sieć szkolna a dostępność kształcenia*. PWN, Warszawa.
- Piwowarski R., 2000, *Szkoły na wsi – edukacyjne wyzwanie*. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 grudnia 2014 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2015 [Dz.U. 2014, poz. 1977].
- Semczuk M., Gil A., 2015, *Uwarunkowania współczesnych zmian w sieci szkół podstawowych na obszarach wiejskich województwa małopolskiego*. Przedsiębiorczość – Edukacja, 11: 152–164.
- Suchecka J., 2015, *Samorzady oddają szkoły organizacjom wyznaniowym*, *Gazeta Wyborcza* [http://wyborcza.pl/1,76842,17458082,Samorzady_oddaja_szkoly_organizacjom_Wyznaniowym.html; dostęp: 20.02.2015].
- Szysko-Bohusz A., 1974, *Dojazdy młodzieży do szkół*. Nauka dla Wszystkich, 225. Warszawa–Kraków.
- Tołwińska-Królikowska E. (red.), 2015, *Mała szkoła, problem czy szansa*. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa: 7–12.
- Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw [Dz.U. 2009, nr 56, poz. 458].
- Wilkin J., 1998, *Bariery edukacyjne i informatyczne*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, M. Klodziński, J. Wilkin (red.). FAPA, Warszawa.
- Wilkin J., 2003, *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*. Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wpływ likwidacji szkół publicznych na warunki realizacji zadań oświatowych gmin, 2014, Narodowa Izba Kontroli, nr ewid.145/2014/P/13/065/KNO [<https://www.nik.gov.pl/plik/id,6981,vp,8831.pdf>; dostęp: 15.02.2016].
- Wykaz zlikwidowanych szkół i placówek oświatowych, Kuratorium Oświaty w Krakowie [<https://kuratorium.krakow.pl/category/szkoly-i-placowki/wykaz-zlikwidowanych-szkol-i-placowek/>; dostęp: 20.11.2018].